

Музейне джерелознавство

Д. В. Кепін

Центр пам'яткознавства НАН України та Українського товариства охорони пам'яток історії та культури (Київ, Україна)

Museological Sources. — **Kepin D. V.** — In the present article methodic approaches to the classification of the museum studies, potential objects of museum display, characteristics of museum' objects are examined. The specifics of museum sources in the local history museums are considered. Two levels of museum objects classification — scientific research and record protective have been proposed. A personal vision of some structural elements of museology is proposed. Museology consists of general museology, natural science museology, regional study museology, applied and historical museology. In turn, there are special features of museum work due to the nature of museum sources in museums both natural and humanitarian profile. The museum source study is indicated to be a source of museology structural element with its object and subject of study. The object of the museum source study is immovable monuments and museum objects comprising the foundation of the museum collection. The subject is a scientific description of the static and mobile sources that constitute the museum value.

Key words: *museology, natural science museology, regional study museology, sources classification, museum object.*

Address: Centre of Protection and Investigation of Monuments of NAS of Ukraine and Ukrainian Society of Protection of the Historical and Cultural Monuments.

Вступ

Наприкінці 1970-х — початку 1980-х рр. російський вчений А. М. Разгон першим у європейській музеології виділив у її структурі новий науковий напрям — музейне джерелознавство. При цьому вважав, що музейне джерелознавство може розглядатися і як самостійна наукова дисципліна зі своїм об'єктом, предметом та методом дослідження [28, 31].

Більшість праць вітчизняних дослідників стосуються аналізу проблем музейного джерелознавства у музеях гуманітарного профілю [1, 26]. Теоретичні питання природничої музеології розглядають О. С. Климишин та Ю. М. Чорнобай [13, 14, 15, 39, 40]. Це, у свою чергу, дозволяє виокремлювати музеологічне природознавство як науковий напрям, який входить до загальної та прикладної музеології. Дослідники пропонують виокремлювати також самостійний розділ «Геологічне музеєзнавство» [3].

Російський етнолог та музеолог М. А. Томілов у структурі музеології як науки розглядає музеологічне джерелознавство [36]. Суперечливу позицію щодо доцільності виокремлення спеціального музейного джерелознавства займають російські музеологи Є. А. Воронцова та М. Є. Каулен. Погоджуючись з думкою А. М. Разгона про необхідність розмежовувати завдання музейного та історичного джерелознавства, у той же час вважають, що особливого «музейного джерела» не існує, а тому методикою вивчення джерел повинно займатись історичне джерелознавство [4]. Інші дослідники ставлять під сумнів можливість взагалі існування музейного джерелознавства [5].

Отже мета та завдання статті полягають у розгляді специфіки музейних джерел та можливість виділення музейного джерелознавства у системі музеологічного знання.

Класифікація музейних джерел

Музей є поліфункціональною системою та епістемною моделлю культури. Цю інституцію можна розглядати як одну з історичних форм колективної пам'яті.

Даючи дефініцію понять «предмет музейного значення» та «музейний предмет», А. М. Разгон вказав на те, що відбір предмета з оточуючого середовища відбувається шляхом оцінювального відношення людини до реальності; тобто людина застосовує при цьому аксіологічний підхід. На думку вченого, усі музейні джерела за своїм змістом є історичними та речовими [27, 31].

Узагальнюючі підходи щодо класифікації музейних джерел та стосовно музейного джерелознавства як наукового напрямку відображені у двох статтях (редакціях) вченого. Згідно з

першою редакцією, музейні джерела дослідник поділив на типи: речові, зображальні, писемні, фонодокументи. Під об'єктом музейного джерелознавства розумілись джерела семантичної і емоційної інформації — музейні предмети, а під предметом — закономірності, пов'язані з науковим документуванням процесів і явищ реальної дійсності, виявом і відбором з неї предметів музейного значення, їхня класифікація [29].

Згідно з другою редакцією, за А. М. Разгоном, будь-який музейний предмет потенційно є історичним джерелом, проте не всяке джерело може бути музейним предметом. Об'єктом музейного джерелознавства є носії інформації, вилучені з реальної дійсності, а предметом — закономірності, пов'язані з науковим документуванням процесів і явищ історичної дійсності шляхом відбору предметів музейного значення, які використовуються у музеєзнавстві та профільних наукових дисциплінах [30].

Теоретичні розробки А. М. Разгона поглибила у своїх працях Н. П. Фінягіна, яка запропонувала теоретичні засади музейного джерелознавства, а також класифікацію музейних джерел-предметів. Музейне джерелознавство є музеєзнавчою дисципліною, яка розробляє теорію та методикку вияву, дослідження та використання музейних предметів та колекцій [37, 38].

На думку академіка І. Д. Ковальченка класифікація джерел базується на основних властивостях їхньої внутрішньої природи і є важливим етапом у розкритті закономірностей виникнення джерел та сприяє виробленню принципів їхнього вивчення та використання. До класифікації джерел можна підходити з позицій трьох аспектів інформації — прагматичного, семантичного, синтактичного. Типологічна класифікація передбачає поділ джерел на: рештки (релікти) історичної дійсності та перекази; за формаційною ознакою; за видами та типами. Під видом дослідник розуміє історично сформовану сукупність джерел, які характеризуються єдністю внутрішньої форми (структурою). Тип об'єднує джерела за способом кодування інформації та її збереження. Вчений за методами і формами відображення дійсності всі історичні джерела поділяє на чотири групи або категорії: речові, писемні, образотворчі (образотворчо-графічні, образотворчо-художні і образотворчо-натуральні) та фонічні. Також джерела можна поділяти на масові та унікальні [17–19].

Історик М. П. Ковальський запропонував наступну класифікацію музейних джерел: речові, писемні, поведінково-етнографічні, фото-, фоно-, кінодокументи, звукові та візуальні записи сигналів та імпульсів [16].

Заслугують на увагу дослідження документознавця Н. М. Кушнарєнко. Вона вважає, що матеріальний об'єкт може бути документом за умови єдності носія та інформації, яка у ньому зосереджена. Усі знаки поділяє на дві групи: мовні та зображальні (не мовні). До не мовних віднесено, зокрема музейні експонати, зразки порід, історичні реліквії, які включають знаряддя праці, архітектурні пам'ятки. Документи поділяються на дві групи: створені природою, та створені людиною. Серед другої групи розрізняє такі види: речові, зображальні, писемні. Дослідниця поділяє документування на спеціальне та окреме. Спеціальне, зокрема, вивчає особливості документів, які є об'єктами музейництва і зберігаються у музеях. Під музеєзнавством розуміється наукова дисципліна, яка вивчає речові документи, пам'ятки культури [24].

Істориком Я. С. Калакурою запропоновані різновиди класифікації джерел за способом кодування та відтворення інформації за: змістом; походженням; хронологічно-географічною ознакою; формою. Такий підхід дозволив вченому врахувати як нерухомі, так і рухомі джерела [11].

Різні види джерел зберігаються та експонуються у музеях комплексного профілю, таких як краєзнавчі. Тут слід звернути увагу на особливості вивчення та зберігання природничо-наукових колекцій (натураліїв). У структурі краєзнавства географ К. Ф. Строев запропонував виділяти музейне краєзнавство [33]. А на думку М. А. Томілова, у музеології слід виокремлювати краєзнавчу музеологію [35].

Важливими є розробки музеологів В. Ю. Дукельського та В. В. Кондратьєва досліджень властивостей музейного предмету [6, 7, 20].

Загалом можна виділити для всіх видів музейних предметів наступні властивості, які можна поділити на групи: 1) загальні та 2) конкретні. До загальних відносяться такі властивості, як інформативність, репрезентативність, експресивність, атрактивність, асоціативність,

причетність до певних процесів. Інформативність музейного предмету — це здатність предмету бути джерелом інформації. Репрезентативність — спроможність достатньо повно й достовірно відображати певне коло подій і явищ, тобто представництво музейного предмету в ряді предметів подібних або тотожних. Експресивність — здатність музейного предмету до емоційного впливу, його виразність. Атрактивність — вплив зовнішніми атрибутивними властивостями (незвичайна форма, колір, розмір). Асоціативність — здатність музейного предмету викликати в глядача асоціації. Причетність до певних процесів — це здатність музейного предмету викликати почуття причетності до минулого або сучасності.

До конкретних властивостей музейного предмету можна віднести матеріал, техніку, масу, колір, форму.

Не всі властивості однаковою мірою присутні в кожному конкретному музейному предметі. В окремих випадках, особливо це стосується природничо-історичних музейних предметів, одні властивості як в загальній, так і в конкретній групі можуть переважати над іншими. Так, Л. П. Брюшкова вважає, що геологічні колекції мають наступні властивості: інформативність, естетична, репрезентативність, атрактивність та експресивність [3]. На особливості властивостей палеонтологічних документів як експонатів вказує палеонтолог Т. В. Крахмальна [22].

Географи пропонують для краєзнавчих музеїв класифікувати музейні предмети за типами музейних джерел: речові; зображувальні; письмові; кіно- та фотоджерела. Музейні предмети (натуралії) пропонується розглядати як різновид речових джерел [21, 25].

Потрібно чітко розрізняти поняття «предмет музейного значення» та «музейний предмет». Усі речі та зразки природи можуть потенційно бути предметами музейного значення. Але не всі їхні види та типи можуть стати музейними предметами, тобто знайти своє місце у фондівому зібранні музею або його експозиції. Під предметом музейного значення розуміємо артефакт або об'єкт природи (натуралій), який має історико-культурне чи історико-природне значення і не включений до складу музейного зібрання, тобто не пройшов атрибуції та паспортизації, що дозволяє встановити його історико-культурну (історичну, наукову, меморіальну, художню, естетичну) або історико-природну цінність. Предмет музейного значення виконує мнемоністичну функцію, тобто має нагадувати людині про щось. На відміну від предмета музейного значення музейний предмет — артефакт або об'єкт природи (натуралій), що пройшов відповідну атрибуцію і включений до складу музейного зібрання.

Враховуючи вищенаведені методичні засади до класифікації музейних предметів, а також дослідження філософа М. С. Кагана [9, 10] ми пропонуємо два рівня їхньої класифікації: науково-дослідний та обліково-охоронний. Згідно з першим варіантом класифікації музейні предмети поділяємо на наступні групи (види): речові (археологічні); природничо-історичні (натуралії); писемні; образотворчі; предмети декоративно-прикладного мистецтва; філофонічні. Кожний з цих видів може далі поділятися на типи, підтипи, варіанти.

Обліково-охоронний рівень передбачає класифікацію музейних предметів з урахуванням їхніх властивостей — здатності до тривалого зберігання, що обумовлює обрання адекватного температурно-вологісного режиму, захисту від забруднень повітря, біологічних, механічних пошкоджень тощо.

Крім музейних предметів-оригіналів (першоджерел) у музейних зібраннях знаходиться і науково-допоміжний матеріал.

Методичні засади класифікації потенційних об'єктів музейного показу

На сучасному етапі розвитку музеології та пам'яткознавства як наукових дисциплін поглиблюються дослідження у розробці класифікацій нерухомих пам'яток. Під музеологією розуміємо культурологічну дисципліну, що вивчає специфічне аксіологічне (ціннісне) «музейне» відношення людини до дійсності. *Об'єктом* є музейництво як суспільне явище та музей як соціокультурна інституція. *Предмет* — феномен «музейного» відношення людини до дійсності у різні історичні епохи. *Пам'яткознавство* є наукою, що має міждисциплінарний характер і займається дослідженням пам'яткоохоронної справи в історичному, теоретичному, технічному, правовому, економічному аспектах. *Об'єктом* дослідження є нерухомі пам'ятки природної та культурної спадщини. *Предмет* — пам'яткознавча сутність об'єктів природної та

культурної спадщини (рис. 1). Так, М. Є. Каулен запропонувала наступну типологію об'єктів музеєфікації та відповідних музеїв. За видами вони поділяються на ансамблеві та музеї середовища. За типами вони розподілені на: музеї-пам'ятки, музеї під відкритим небом, екомuzeї, заклади музейного типу [12].

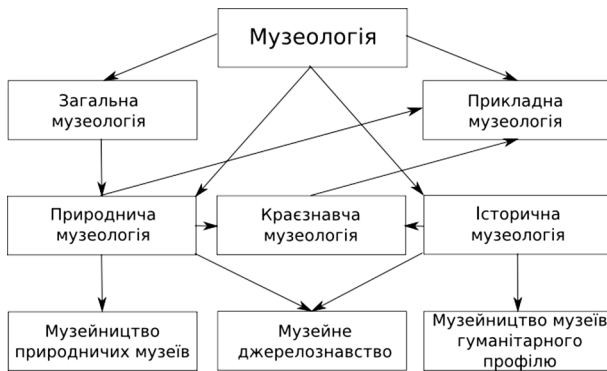

Рис. 1. Класифікаційний фрагмент «Музеологія».

кож класифікація археологічних пам'яток відповідно до їхньої матеріальної структури (будови порід, характер будівельних матеріалів і конструкцій тощо) [34].

Архітектор Є. В. Заварова розробила класифікацію використання будівель-пам'яток за функціональним призначенням: архітектурний експонат, музей, сучасний заклад утилітарного використання [8].

Інші дослідники пропонують класифікацію таких пам'яток за використанням у культурно-просвітніх цілях: власне як об'єкти показу; за початковим призначенням; пристосуванням під музейно-виставкові зали, картинні галереї тощо; як видовищні будівлі; як бібліотеки, читальні зали, лекторії, клуби, художні організації; об'єкти минулого, з допустимим видом використання, що забезпечує їхнє збереження (планетарії, спортивні зали, кінотеатри тощо) [2].

Існують й інші підходи до класифікації архітектурних пам'яток, які використовуються у музейних цілях: тип I — пам'ятки, інтер'єр яких являє собою повністю збережений архітектурно-художній ансамбль; тип II — пам'ятки, де збережені елементи архітектурно-художнього ансамблю в інтер'єрі; тип III — відсутність в інтер'єрі архітектурно-художнього ансамблю [32].

У природничій музеології докладно розглянуті підходи до класифікації нерухомих об'єктів геологічної спадщини [41, 23].

Висновки

Вищевикладене дозволяє визначити *музейне джерелознавство* як структурний елемент музеології, що входить у загальне джерелознавство і має міждисциплінарний характер, обумовлений використанням методик джерелознавств спеціальних історичних, природничо-історичних та технічних дисциплін.

Завданнями музейного джерелознавства є вивчення музейних предметів — пам'яток, науково-допоміжного матеріалу, вироблення термінології, методичних засад класифікації, атрибуції, систематизації та інтерпретації, створення каталогів та визначників музейних предметів. До сфери музейного джерелознавства входить і розробка класифікацій нерухомих пам'яток — потенційних об'єктів музейного показу.

Таким чином, *об'єктом музейного джерелознавства* є нерухомі пам'ятки — потенційні об'єкти музейного показу та рухомі джерела, включаючи природничо-наукові колекції, які утворюють фонд музейного зібрання, їхня селекція. *Предмет музейного джерелознавства* — науковий опис нерухомих та рухомих джерел, що становлять музейну цінність. З цього випливають наступні завдання: класифікація, атрибуція, систематизація та інтерпретація потенційних об'єктів музейного показу, артефактів та природничо-наукових зразків (натураліїв), предметів музейного значення, музейних предметів, а також науково-допоміжного матеріалу, їхнє тезаврування.

Спільно з археологом О. М. Титовою нами запропонована класифікація варіантів музеєфікації нерухомих об'єктів археологічної спадщини, які вже експоновані, або тих, що можуть бути збереженими *in situ* в Україні.

I. За групами (видами) пам'яток з подальшою відповідною класифікацією.

II. За способом збереження: а) в умовах природного ландшафту; б) у комбінованому режимі — павільйонному на фоні природного ландшафту та з об'єктами під відкритим небом.

Варіанти музеєфікації обумовлює та-

Література

1. *Атрибуция музейного памятника. Справочник / Под ред. И. В. Дубова.* — СПб. : Лань, 1999. — 352 с.
2. *Ауров В. В.* Проблемы использования памятников архитектуры в качестве современных общественных зданий культурно-просветительного назначения (на примере городов «Золотого Кольца») : Автореф. дис. канд. архитектуры. — М., 1977. — 15 с.
3. *Брюшкова Л. П.* Коллекции геологических музеев как часть культурного наследия. — М. : Наука, 1993. — 96 с.
4. *Воронцова Е. А., Каулен М. Е.* Музееведение как научная дисциплина // Музейное дело России. — М. : Изд-во «ВК», 2006. — С. 211–252.
5. *Довжик І. В.* Основи музеєзнавства : Навчальний посібник. — Луганськ : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2008. — 164 с.
6. *Дукельский В.* Музейный предмет // Советский музей. — 1986. — № 1. — С. 36–37.
7. *Дукельский В. Ю.* Музейные коллекции и предметный мир культуры // Некоторые проблемы исследований современной культуры : Сб. науч. тр. — М. : Наука, 1987. — С. 26–34.
8. *Заварова Е. В.* Основные принципы и методика проектирования приспособления памятников архитектуры для современных функций (на примере ансамбля XVII–XVIII веков — Троицко-Ильинского монастыря в г. Чернигове) : Автореф. дис... канд. архитектуры. — Киев, 1975. — 18 с.
9. *Каган М.* Морфология искусства. Историко-теоретическое исследование внутреннего строения мира искусств. Ч. I, II, III. — Л. : Искусство, 1972. — 440 с.
10. *Каган М. С.* Философия культуры. — Спб. : Петрополис, 1996. — 416 с.
11. *Калакура Я. С.* Класифікація історичних джерел // Історичне джерелознавство. — К. : Либідь, 2002. — С. 96–97.
12. *Каулен М. Е.* Музеефикация историко-культурного наследия России. — М. : Этерна, 2012. — 432 с.
13. *Климишин О. С.* Наукова концепція фондової роботи Державного природознавчого музею НАН України // Наук. зап. Держ. природозн. Музею. — Львів, 2001. — Том 16. — С. 5–34.
14. *Климишин О. С.* Природнича музейна термінологія : Словник-довідник. — Львів : Державний природознавчий музей НАН України, 2003. — 244 с.
15. *Климишин О. С.* Сучасні проблеми природничої музеології // Наук. зап. Держ. природозн. Музею. — Львів, 2010. — Вип. 26 — С. 3–14.
16. *Ковальский Н. П.* Историческое краеведение и специальные исторические дисциплины // Историческое краеведение в СССР вопросы теории и практики : Сб. науч. тр. — Киев : Наук. думка, 1991. — С. 31–40.
17. *Ковальченко И. Д., Воронкова С. В., Муравьев А. В.* Предмет и задачи источниковедения // Источниковедение истории СССР. — М. : Высш. шк., 1981. — С. 4–23.
18. *Ковальченко И. Д.* Исторический источник в свете учения об информации (К постановке проблемы) // История СССР. — 1982. — № 3 (май–июнь). — С. 129–148.
19. *Ковальченко И. Д.* Методы исторического исследования. — М. : Наука, 1987. — 440 с.
20. *Кондратев В. В.* Свойства музейного предмета и пути его использования // Музееведение : Проблемы использования и сохранения музейных ценностей : Сб. науч. тр. — М. : Наука, 1985. — № 136. — С. 5–22.
21. *Костриця М. Ю., Обозний В. В.* Шкільна краєзнавчо-туристична робота. — К. : Вища шк., 1995. — 223 с.
22. *Крахмальня Т. В.* Янтарь как палеонтологический документ и экспонат // Матеріали Першої міжнародної науково-практичної конференції «Український бурштиновий світ» (Київ, 17–21 жовтня 2007 р.) / Інститут геологічних наук НАН України. — К., 2008. — С. 128–136.
23. *Крахмальня Т. В., Кепін Д. В.* Експонування палеоприроди спадщини четвертинного періоду // Праці Центру пам'яткознавства / Центр пам'яткознавства НАН України та УТОПІК. — К., 2010. — Вип. 17. — С. 135–150.
24. *Кушнарченко Н. Н.* Документоведение : Учебник. — Киев : Об-во «Знання», КОО, 2003. — 459 с.
25. *Обозний В. В.* Краєзнавство : навчальний посібник-практикум. — К. : ТОВ «Міжнародна агенція», 1997. — 265 с.
26. *Омельченко Ю. А.* Перша підсистема музейництва (теоретичні засади, витоки, формування) // Культурологічні студії : Зб. Наук. пр. — К. : Вид. дім «KM Academia», 1999. — Вип. 2. — С. 288–311.
27. *Разгон А. М.* Классификация источников // Историческое краеведение. — М. : Просвещение, 1969. — С. 229–244.
28. *Разгон А. М.* Музейне дослідження, възможности и границы // Музеи и паметници на культурата. — 1979. — № 1. — С. 2–30.
29. *Разгон А. М.* Музейный предмет как исторический источник // Актуальные проблемы источниковедения истории СССР, специальных исторических дисциплин и их преподавание в ВУЗах : Тез. Докл. III Всесоюз. Конф. : В 2-х ч. — Новороссийск, 1979. — Ч. 2. — С. 288–294.
30. *Разгон А. М.* Музейный предмет как исторический источник // Проблемы источниковедения СССР и специальных исторических дисциплин. Статьи и материалы. — М. : Наука, 1984. — С. 174–183, 274–275.

31. *Разгон А. М.* Музееведение как научная дисциплина // Музееведение. Музеи исторического профиля. — М. : Высш. шк., 1988. — С. 7–34.
32. *Самсонова Е. А.* Принципы организации историко-краеведческих музеев в памятниках архитектуры : Автореф. дис... канд. архитектуры. — М., 1986. — 24 с.
33. *Строев К. Ф.* Краеведение: Учебное пособие для студентов естественно-географических факультетов педагогических институтов. — М. : Просвещение, 1974. — 144 с.
34. *Тимова О. М., Кепін Д. В.* Дефініція поняття «археопарк» // Археологічний літопис Лівобережної України. — Полтава, 2003. — № 2. — С. 5–13.
35. *Томилов Н. А.* К проблемам методологии некоторых частных исторических и смежных с ними наук // Этнографическое обозрение. — 2004. — № 1. — С. 52–60.
36. *Томилов Н. А.* Музеология как отрасль знаний. Избранные лекции для студентов высших учебных заведений. — Омск : Изд. дом «Наука», 2012. — 100 с.
37. *Финягина Н. П.* Изучение музейных предметов // Российская музейная энциклопедия : В 2-х т. — М. : Прогресс; Риппол Классик, 2001. — Том 1. — С. 217.
38. *Финягина Н. П.* Источниковедение музейное // Российская музейная энциклопедия : В 2-х т. — М. : Прогресс; Риппол Классик, 2001. — Том 1. — С. 242.
39. *Чернобай Ю. М.* Природничка музеологія і кологічна педагогіка // Подільський природничий вісник. — Кам'янець-Подільський, 2011 — Вип. 2. — С. 3–19.
40. *Чернобай Ю. М.* Екомузей — перехрестя інновацій і традицій // Наук. зап. Держ. природозн. музею. — Львів, 2012. — Вип. 28. — С. 3–10.
41. *Wimbeldon W. A. P., Ishchenko A. A., Gerasimenko N. P. et al.* Geosites — an iugs initiative: science supported by conservation// Geological Heritage : Its Conservation and Management. — Madrid : Instituto Tecnológico Geominero de España, 2000. — P. 69–94.

Музейне джерелознавство. — **Кепін Д. В.** — Розглянуто методичні підходи до класифікації музейних джерел, потенційних об'єктів музейного показу, властивості музейних предметів. Показана специфіка музейних джерел у краєзнавчих музеях. Запропоновано два рівні класифікації музейних предметів: науково-дослідний та обліково-охоронний. Запропоновано власне бачення деяких структурних елементів музеології. Музеологія включає загальну музеологію, природничо-наукову музеологію, краєзнавчу музеологію, прикладну та історичну музеологію. У свою чергу існують особливості музейної роботи як у музеях природничо-наукового профілю, так і гуманітарного, що обумовлено характером музейних джерел. Наприкінці зазначено, що музейне джерелознавство є структурним елементом музеології зі своїм об'єктом та предметом дослідження. Об'єкт музейного джерелознавства — нерухомі пам'ятки та музейні предмети, які складають фонд музейного зібрання. Предмет — науковий опис нерухомих та рухомих джерел, які становлять музейну цінність.

Ключові слова: музеологія, природничка музеологія, краєзнавча музеологія, класифікація джерел, музейний предмет.

Адреса: Центр пам'яткознавства НАН України і Українського товариства охорони пам'яток історії та культури; вул. Лаврська, 9, корп. 19, м. Київ, 01015 Україна; e-mail: dKepin@gmail.com

Музейное источниковедение. — **Кепин Д. В.** — Рассмотрены методические подходы к классификации музейных источников, потенциальных объектов музейного показа, свойства музейных предметов. Показана специфика музейных источников в краеведческих музеях. Предложены два уровня классификации музейных предметов: научно-исследовательский и учётно-охоронный. Предложено свое видение некоторых структурных элементов музеологии. Музеология включает общую музеологию, естественнонаучную музеологию, краеведческую музеологию, прикладную и историческую музеологию. В свою очередь существуют особенности музейной работы как в музеях естественнонаучного профиля, так и гуманитарного, обусловленными характером музейных источников. В заключение отмечено, что музейное источниковедение является структурным элементом музеологии со своим объектом и предметом исследования. Объект музейного источниковедения — недвижимые памятники и музейные предметы, составляющие фонд музейного собрания. Предмет — научное описание недвижимых и движимых источников, составляющих музейную ценность.

Ключевые слова: музеология, естественнонаучная музеология, краеведческая музеология, классификация источников, музейный предмет.